

Ուսումնական մէջ կատարվում են և ազգային գրականութեան ծաղկելուն, որոյ քանակիցը ամէն Ուսումնական մասը վաղ է տալի, այս պահանջները լինելու և զգալի եղև:

1. Սօդ լրագրի կառավարիչ Պ. Պօղոսյանին, որ իրան նպատակ է դրել սահմանիցը դուրս փոխանորդ լինել Ուսումնական հասարակութեան օգտին, յանձն առաւ բաւականութեամբ ասոյ այս Ուսումնական հասարակութեան պահանջները: Կողման լրագրին ուրախանալով այս բանի վերայ իւր կողմանէ սակ, թէ Ս. ծովը շագնաւութեան սարքին դէի հետ մինչ 'ն Մարտիկայ և Կալիպսեան այն կողմի ճանապարհաց հաղորդակցութեանց լուսացնելն ասելից տարի տալիս են մեզ շատ և շատ ամենայն յարմարութիւնը, և թիֆլիզի քիչ քիչ կը դառնայ Եւրոպական քաղաք:

Պարսկաստան: Թիֆլիսի պատահական անցից օրագրումն Հարան ամսոյ 30 էն դրում են, թէ Սեմախի Հաճն ամսոյ 27 ին իւր Կարի—Հաջոր թաղաւորանիստ քաղաքէն բարեհաճել է դնող ձիարշաւական հանդէսին, որ առաջուան տարեկներին նման սարքուել էր Թիֆլիսիցը մօտ տեղ: Եւրին Սեմախիտութեան քաղաքէն դուրս գնալուն ճանապարհակց ելան սովորական փառքով երեք անգամ Ղ ումարեքից թնդիւններ արձակելով: Եւրաւահանդիսի տեղումն մեծաշուք վրաններ վեր թողին Եւրին Սեմախիտութեան և Պարսկաստանի բարեկամ տէրութեանց պարսն դեսպանաց համար: Եւրոսն խոնկեալ, որ իւր Թաղաւորի երեսն տեսնի և արշաւահանդէսի չորս կողմը պատեց: Տասն և հինգ ձիաներ երեք կարգ բաժանած արշաւէին, և ապա եղև անօրէնութիւն և բաժանումն միջանակաց:

Կովկ. լր. № 33:

1 լրագիր Մամիս. յունիսի 11. թիւ 311. "Եւրօլի վերջին երկրաշարժին վրայ ստիպել տեղեկութիւնը կը երեքն մեզ Եւրոպական լրագրերը:

Բառաստանէն աւելի քաղաք ու դեղ կործանուած են, և բնակչաց երեք մասին մէկը փախ կիւծներին տակն է մնացել: Բայց կորածների ուղիւ թիւը յայտնի չէ: Սեւածներին դեռ քանդուածների տակէն բոլորովին չը կարողացան հանել. որովհետեւ մէկ կողմանէ դեռ շարժը կը շարունակվի. իսկ միւս կողմանէ երկիւղ կայ, որ մեռած մարմնաց երկաւրը դարշահոտութիւն կուեղանայ: Կառավարութիւնը շատ քիչ ուղարկեց այս դարշահոտութեանց կարելու համար, և հետ դժեռէ կառքերով քաղաք, ծածկոյթ, ուտելիք, վրան և շինութեան փայտ կուղարկէ երկրաշարժին վնասներին օգնելու համար:

Սօնթիմուրօ անուետով մէկ դեղ բոլորովին գետնի տակն է անցել:

Սերժապէս այս երկրաշարժին արած վնասներն խիստ ընդարձակ և մեծ են, և մանաւանդ գիշերը պատահելուն համար շատ մարդիկ մեռան:

Եւրօլէն դեկտ. 22ին գրուած մէկ նամակը հետեւալ տեղեկութիւնը կը տայ:

1. Սերժին երկրաշարժին պատճառած աղէտների

վրայ ետքէն ստացած տեղեկութիւնը շատ աւելի ծանր են քան առաջինը: Միայն Սերժինայի Բօլա քաղաքի մէջ մեռելաց թիւը 2000 է հասած է, և ամէն օր էլ նոր դիակուներ կը հանվին փրատակների տակէն:

2. Բօլայէն յետոյ աւելի շատ վնաս կրող քաղաքներն են Բերթոզա, Ենթէնա և Եւթթա, որոյ առաջին և երկրորդ Բօլայի պէս բոլորովին հմելաց քան դուել են, և երրորդի մէջ միայն մէկ քանիսն սուսն ողբ են մնացած:

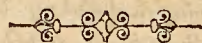
3. Բառուլա և Սան—Բիթթո երրորդ կարգը կը բռնեն այս ողբալի փորձութեան մէջ, և չարորդ կարգէն են Սաթլա, Տիւնի, Սատանի, Սօնթի—Սանթօ, Սանթ—Եւթէնի և Սարի: Սերժէն հիմա յայտնի եղեալ մեռածների թիւը 3600 է կը համար:

Պաղիկթաթէ դաւառին մէջ և ուրիշ տեղեր էլ շատ վնաս է պատահել, բայց վերջիւշաւներին չափ չէ: Եւստ ամենայնիւ բարմաթիւ եկեղեցիք, հասարակաց շինուածք և տներ կործանուել են և խիստ շատերն էլ վնասուել են. վերջապէս Եւթթի թաղաւորութեան մէջ համարեալ թէ տեղ չէ մնացած, որ այս դարձուրել երկրաշարժէն քիչ շատ վնաս չլինին կրած:

Սոյն քաղաքէն Եւրին կողմ լրագրին գրված մէկ նամակն էլ հետեւալ խօսքերը կտայ:

1. Եւր կարող պաշտօնական կերպով մէկ բան տեղ մեռելաց վրայ, բայց ընդհանրապէս կը հաշուեն թէ 25000 էն աւելի պիտի լինին:

2. Սերժաւորածներն անթիւ են: Սերժաւորածները (Ճառահները) բժիշկները և հիւանդ խնամող կրօնաւորները չեն կարողացել հասանիլ այս ընդարձակ աշխատութեանը:

ՄԵԴՈՒՄԵՆ ԿԵՅԻՑ:

1.) Թիֆլիս և Սեմախ նահանգական Գաւառական մայիսի 30 ին առաւօտու 11 ժամին հրապարակաւ պիտի ծախէ Թիֆլիսից Սոն Բարուելի այգին, որ գին է արած 120 մանէթ:

2.) Ստաւրօպօլու Գաւառական Կառավարութիւնն այս տարի յունիսի 9 ին, առաւօտու 12 ժամին իւր առաւօտուն հրապարակաւ պիտի ծախէ Պետտիգօրսի նահանգի կալուածատէր Պօրուչիկ Հան—դիւրէյ քաղաքի մէկուկէս աստիճանի տունն իւր հայաթի մէջ էլած շինութեամբն, որ է Ստաւրօպօլու դաւառի Պետտիգօրսի քաղաքումն առաջին թաղումն 14 № տակ. և գին է արած 1368 մանէթ:

3.) Թիֆլիս նահանգական Գաւառական մայիսի 30 ին առաւօտու 11 ժամին հրապարակաւ պիտի ծախէ Թիֆլիսից Թաղաւորական ճորտ Ղ ուկաս տէր Յովսէփովի մի դուքանն առանց դեմնի, որ գին է արած 250 մանէթ:

ՏՕՐԳԵՐ ՈՒ ՊՕԳԻՒԼԴՆԵՐ:

1.) Ստաւրօպօլու Կոմիտարիատակի Կոմիտային այս տարի յունիսի 5 և 7 ին նշանակել է տօր, որ

40.) Համախու Գաւառական Կառավարութիւնն
 օրիցէն Հռչակայ նահանգական դատարանումն և դա-
 ւառական կառավարութեան ատենի մէջ այս տարի յու-
 նիսի 25ին պիտի տառապանակէ տալիս Հաշուակալի փօշախ ստան-
 յիլի շնորհակալութիւնքն 3846 մանէթ 18 երեք չեւալերա կոպ.
 դոմարոյ : Տօրգերը կսկսուին առաւօտը 11 ժամին :

U. P. U.

3. Լճաբանայ մահուանէն յետոյ նստաւ իշխանն նորա որդիւն Լճախա : Սա գնաց առաւ իւր հետ երեք որդւոյն , որոց անուանքն էին Գեղամ , Փառսիս եւ Յովակ եւ գնաց Լճաբանայ լեռան կողմը եւ շինեց երկու առան (գիւղ) սարի տակը աղբիւրներէ մօտ մայելուչ տեղում իրարեց հետի մէկ առուր ճանապարհ , մէկը արեւելց եւ միւսն արեւմտց կողմն , եւ առաւ իւր երկու որդւոցն Փառսիսն եւ Յովակին , եւ այս գեղերն անուանեցան մին Փառսաբոտ եւ միւսն Յովակերտ : Իսկ Լճաբանայ լեռան կանչեց իւր անուանով Սախա , ինչպէս այժմ եւ կոչի , եւ ինքն Գեղամի հետ յետ եկաւ Լճախա քաղաքն :

4. Վեղամ իւր հօր մահաւանդն յետոյ միապետեց աղ-
դին: Սա մէկ քանի տարի բնակելով Բրմաւիրումն,
յանձնեց քաղաքը և աղդի իշխանութիւնն իւր որդի Հա-
մային, և ինքն դնացեալ Սեանայ ծովակի տին շինեց
դիւղեր և բնակարաններ, և անուանեց Վեղաբունի և ի-
սան անունն էլ գրու Վեղ կամ Վեղամ, և ծովակն
էլ կոչեցաւ ծով Վեղամայ, որոց մէկ տեղակ ձուկն մին-
չե ցայտօր այդ անունն ունի, որ է վեղաբունի, որ առա-
կորին ասի Վեղաբունի:

Եւ տեղն էլ յանձնեց Վեղամ իւր որդի Սե-
անին: Սա լինելով գեղեցիկ, վայելչահասակ, քաջ,
ճարտարաբան և քաղցրաբան, անուն ստացաւ Բ. դու,
ինչպէս և այժմ էլ ասիւրութիւն է ասել գեղեցիկասե-
ռի մարդկանց, թէ աղի մտիկ տալ ունի: Սեանին լըզ-
րեց շինութեամբ այս կողմերն և անուանեց աշխարհն իւր
անուամբ Սեան կամ Սեանկան, որ այժմ ասուում
է Սեանք, որ է Տաթևայ վիճակն:

Սա լինելով հօր և քաջ պատերազմող, վառ-վե-
յաւ տրաւ մէջ աշխարհակարութեան ուղին, և այն ժամա-
նակին մտիկ տալով, որ աշխարհքը կամ թէ Հայաս-
տանը այնչափ չէր բազմացեալ մարդկամբ, ևս առաւել
Սեանայ աշխարհքի մէջ, ըստ որում Հարմայն Բ. բա-
ղաձ և Բ. քարատեան կողմն էր տիրում, իսկ մեծ քաղ-
մութիւնը բնակված էր Հալը գաւառումն, որ է Սա-
նայ կողմն, վասն որոյ Սեանին չէր ունենայ այնքան պա-
տերազմող ժողովուրդ: Բայց նորա վառ-վառն սիրտը չէր
հանդուստանում, նեղ էր թուում Սեանին, ուստի ընդ-
արձակեց իւր տեղութիւնն արեւելեան կողմն մինչ ի Վուր
գետն, և մինչ ի Կապուղի ծով-տաճարն հասարակացեց
իւր իշխանութեան ներքոյ այն կողմն բնակչայն, և ան-
ուանեցան նորա երկրորդ անուամբ Բ. քաղաք և առաւ
Շիրակնը նորա մէկ որդւոյ անունով, որ կոչվում էր Սե-
րակն, և այս անուններն մինչև ցայտօր կան առանց փո-
փոխութեան:

Իսկ Վեղամ յետ դառաւ, և կաւ բնակեցաւ մէկ
դաշտի մէջ, որ է Բ. քաղա գետի և Սեանայ ծովակի մէջ
տեղն, շինեց սարի փէշի ներքեւ քաղաք և անունն դրաւ
Վեղամ, որ ասիւր նորդելով նորա թոռն Վառնիկի,
անուանեց Վառնի, և այժմ միւսնայն անունն ունի, և
այստեղ ունեցաւ Վեղամ իւր բնակութիւնն մինչև իւր
մահն:

5. Հարմայն որ իւր հօր կենդանութեան ժամանակն
տիրում էր աղդին բնակութիւնն ունելով Բրմաւիր քա-
ղաքումն, շինեց քաղաքի պարիսպն տաշած քարերով,
նմանապէս թէ քաղաքի մէջ և թէ դուրսը հայակապ
առաքաններ և մեռաւ, թողնելով աղդի պայապատու-
թիւնն իւր որդի Բ. քալին:

Թէպէտ մեր պատմութիւնն պիտի լինէր Բ. քալայ
վերայ, սակայն այս հինգ միապետութեան վերայ սակաւ
լին խօսեցանք, որ ծանօթացնենք աղդին, այսինքն այն
անձանց, որք պատմութեան տեղեակ չեն: 1. Թէ Հայաս-
տանի քաղաքայ, գիւղից, գետայ, ծովակայ և լեռների ա-
նուններն, ոյք են գրել, և որ ժամանակից է սկսում,
պատմաւ որ Հայաստանն բնկնելով գանազան ժամանակ
օտար թաղաւորութեանց իշխանութեան ներքոյ, շատ ա-
նուններ փոխել են և շատն էլ անցել է, և 2. Թէպէտ

և այնչափ ծախարդութիւնը, կործանմանը, դերութիւնը,
նպանումն, դաղթարմութիւնը և ուրիշ ուրիշ անունն-
ը ներդրութիւնը շատ ճաշակեց, այնու ամենայնիւ երեկե-
տահմերից դեռ ևս շատաւ ինքնին կան, յորոյ մին է Հա-
յաստանի Բ. քալայ քաղաքումն բնակեալ իշխան Բ. քալին
Սալթանի Վեղամեանց, որ է ընկի Վեղաբունայն, և
որպէս այժմ նմանապէս Պարսից և Օսմանեաց տիրա-
պետութեան ժամանակն անփոխաւ պահել են այդ աղդ-
անունն հանդերձ իշխանական փառօր, ուստի ինչպէս
խոստացել ենք Հայաստանի հնութիւններն պատմել և
ստորագրել, ուրեմն և այսպիսի տահմից պատմութիւնն
էլ է հնութիւն: Ս. քալայ կարող ենք կը հաւանքեմք
այդ աղդի հնութիւնն, և նա ինքն Պ. Բ. քալին Սալ-
թանն (ինչպէս կը յուսանք) կուղարկի մեզ մօտ հարկա-
ւոր ծանօթութիւններն քաղելով իւր մօտ եղեալ աղ-
քայից սիգէյներից:

Բ. քալայ նահապետն յաջորդելով իւր հօրն նստաւ
միապետական Բ. թուին: Սա իրանից առաջ տիրապե-
տութեանց աւելի գերազանց հանդիսացաւ, աւելացնելով
Հայաստանի փառքն աղգասիրութեամբ և մեծամեծ քա-
ղաքածութեամբ: Սորա վարքը թէ աղգասիրութեան և
թէ աղգար աշխարհակարութեան համար շատ բաների մէջ
և շատ կերպով մեզ օրինակ կարեք լինել, թէ որ պառ-
մութեանց մէջ պահուած լինէին նորա ցանկալի յիշա-
տակները, ըստ որում ինչպէս Խորենացին ասէ թէ 1.
Բ. քալայ բաղաձ դործք քաջութեան պատմին մարտիք
նահապետութեան և ընդարձակեալ զաւհմանս Հայոց
յամենայն կողմանց, 2. գրք 1. գլ. 12: Բ. քալայ խօսքից
երեւի, թէ Բ. քալայ գործքերն այնչափ շատ էին և և
րեւելի, որ այս նորա համառօտ պատմութեան մէջ շատ
տեղ կը բռնէր, թէ գրեալ էր, վասն որոյ առանձին գրե-
քի մէջ գրելոյ միտք ունէր: Բ. քալայ, որ այս դեռաւ
թուութիւնն շիւրջ կատարել բազմադիւն Ներսէսին, բայց
մեր պարտական ենք իւրեան երախտադէտ լինելոյ, նաև
այն մասին որ այս դիւցազնն պատմութիւնը երբեւ բա-
ռով էլ մեզ աւանդելով ցոյց է տալիս նորա յաւիտե-
նական պարծանք լինելն և պանք են: Բ. քալայն առա-
ւել և առաքինի: Բ. քալայն կ խնայուի թէ բոլոր իւր
թաղաւորութեան ժամանակն որ վաթսուս տարուայ
չափ քաջեց, բայց աշխարհակարութեան միշտ հետեւում
էր բարեկրթութեան և աշխարհաշինութեան, որ մի թա-
գաւորի ամենապալիւն գործքեր են, երկրորդին էլ երեւի
որ բոլոր ջանքը ոչ իւրեան օգտի և ոչ փառասիրութեան
համար էր, այլ միայն իւր աղդին սկսոյ և Հայաստանի
փառաց համար, և այս ջանքն ու սէրն այնչափ մեծ էր
Բ. քալայ որտին մէջ, որ լու համարէր, ասէ Պատմիչն
զմեռանին ի վերայ հայրենեացն, բան թէ տեղանի
զարդիս օտարածնաց, կոխելով զաւհմանս հայրենիս և հա-
րազաւից որեան նորա տիրել արանց օտարածնաց, 3.

Բ. քալայի հաղաձ Բ. քալայն իւր հօր տեղն կանգնե-
լոյն պէս սկսաւ տիրութեան շրջ անիկիւնը պատել և
բռնաւորները բռնել և հարածել: Ս. քալայ կամ Ս. քալայ
այդէն Ս. քալայ անուամբ մի բռնաւոր երկու տարի կայր
որ Հայաստանի մէկ կտորին տիրել էր Հարմայն ժամա-
նակն, և հարկի ներքոյ ձգել: Բ. քալայ յիշուան հաղա-
քաջ և առաջգ մարդիկ ժողովեց և դիմեց այն կողմն,

որ Վերքաբն տիրել էր : Սա հաղորտ ու պատերազմա-
տեր մարդ էր Բեկայ նախն և նրա պէս էլ շատ դոքս ու
նէր խրեան օգնական , բայց հայրենուսէր բանակի մէկ
գնումսը կարաց կռուել մի ամբողջ զնդի դէմ : Հայերն
յաղթող գտնուեցան , կատրեցին նորա զօրքի մեծ մասը ,
մնացեալն փախան , և Վերքաբն դերի ընկաւ , Բրամ
տարաւ Վերքաբն Հայաստանի մայրաքաղաք Բաղնիքն
և նորա աշտարակի վերայ մեխել առաւ այն դռնող ճա-
կատը , որ անխուսժեամբ ձեռք ձգած պատկերազը
էր պահել , և արդարաւ թեամբ զերու եցաւ նա և
իւր առնեցածէն , և Վերքաբն աշտարակի մէկ մասն հարկի
նեղքայ դրաւ և յանձնեց Սիսակեանց ազգին պահպա-
նելու :

Վերնա Բարեասանի թագաւորն , որ Բեկայ թոռն
էր , այն է՝ վեցերորդ Ճիւղն , լսելով թէ իւր մեծ պապն
Բէլ սպանուել է Հայի նահապետէն , և էր գտնուել իրան ,
որ վեժիւր առնաւ Բրամէն և բարձր Հայաստանը ջնջէ ,
առկայն լսելով Բրամայ քաջութիւնն՝ վախեցաւ . չլինի
թէ ինքն էլ Բեկի պէս սառակի Հայոց քաջաց ձեռ-
քէն , փառն սրայ խաղաղութիւն խօսեցաւ Բրամայ հետ ,
մարդարանայ փառասկալ ու դարկեց , և անուանեց իւր երկ-
րորդ , որովհետեւ այն ժամանակն ինքն էր Բոխայի մեծ
թագաւոր :

Բ. յն ժամանակներումն Բարշամ անուամբ մի հրա-
կայ և դռնող մարդ Բարոց երկրէն կոխեց Հայաստանի
առհմանը 40 հազար հեռակալք և 3 հազար ձիաւորք
և շաապում էր ներս խաղալ : Բրամ լսելուն պէս այս
յուրը դնաց նորա դէմ Հայոց քաջաց զօրքով , նրաւ յաղ-
թութիւն : Բայց մինչև Կարդուաց սարերն դէպի Բարեա-
սանի դաշտն , և բռնեց այն տեղ Բարշամին աւ սպանեց
և նորա երկիրն էլ Կաղմեանց յեղին առաւ :

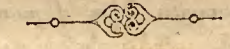
Բրամ մէկ յաղթութենէն ՚ի միւսն անցնելով ,
հասաւ մինչև Կապադոկիացոց կողմն 40 հազար հե-
ռակալք և 2 հազար հեծեալք : Բ. յն տեղ մէկ մարդ
Պայապիս անուամբ Բրամայ ազգէն անհամար իսն էր ա-
նում Սե ծովն և Սիւրբիւրական ծովն մէջ՝ տեղ եղեալ
երկրներն : Սա իմանալով Բրամայ դարաւան՝ դուրս ե-
կաւ նորա դէմ՝ մեծ պատերազմով , իսկ Բրամ ջար-
դեց , հաղածեց Պայապիսին աւ գլեց Սիւրբիւրական ծովն
մէկ կողմէն մէջ : Բ. յն տեղից դուրս դարց ժամանակն
դէպ ՚ի Կապադոկիայ իւր իշխաններէն Սիւրբ անուամբ
մէկին վերապաշտ դրաւ երկրին , իսկ Սիւրբ Սարգստը
այնտեղ իւր անունով մի քաղաք շինեց , որ տեղորոշն
Հոյք Սաճակ կամ Սոջք կանչեցին , յետոյ Կեսա-
բէոյ , որ այժմ առի Վայքերի :

Բ. յն կերպով Հայաստանի բարձր սահմանադրուի-
նէրը խաղաղութենէն յետոյ՝ երբ որ քաջութեամբ աւ բա-
րեարութեամբ պատկուած իւր հայրենիքն էր դառնում ,
ապստարեց երկրներն վերապաշտաւոր , որ իւրեանց ժո-
ղովրդեան հայրենի ստիւրքնէն , որ նրանք խրեանց վրայ
իշխող լեզուն գիտնան և կարենան քաղաքական բաների
մէջ մանել և խօսիլ , և լեզուն ստիւրելով Հայոց ստիւ-
րութեանց մէջ՝ վարժուին և խաղաղութեամբ ապրին :
Սա ման որոյ և օտար ազգեր՝ որ Բրամայ դործոց վերայ
դարձայել էին և երկրպէս մէջ էին , անուն դրին բոլոր
Հայաստանին Բրամէն և ազգը Բրամեան :

Բ. յն հայրենաւոր Իշխան , որ մինչև օտար ազգաց
և սրբանոցեց իւր լեզուն ստիւրել և խօսիլ այն դարա-
մէջ՝ երբ լուսաւորութիւն չկար , այլ աշխարհաւորութիւն ,
ուրեմն մեր լուսաւորեալ ժամանակին կոյ արդեօր այն-
պիսի հայրենակ քաղաք կամ գիւղ , որ իրանց սեպհա-
կան լեզուաւ խօսին , և ուրիշ ազգէն մուրացկանութիւն
չանեն բառեր փոխ առնելով և բռն լեզուն չխանդարեն :
Կարծեմ թէ չկայ , բայց ՚ի Սաղարշապատ գիւղաքաղա-
քէն , որ երբեմն թագաւորանիւս էր . ուր խօսին հայերէն
լեզուն առանց խառնուրդի օտար լեզուայ , որոյ պահպա-
նողութեան պատճառն է սուրբ Իշխանայ ազգաւոր
Սիւրբանութիւնն , իսկ միւս մնացեալ տեղերն , ուր բը-
նակութիւն են Հայք բոլորն խառն աղաղակեան բառերով ,
մինչ զի կան այնպիսի քաղաքներ և գիւղեր , որք բոլ-
րովն չլինին հայերէն , ինչպէս հաճ կատանի կողմն
Վիարաքէրցիք թուրքերէն կը խօսին , Սրտասանի կողմն
Վօրեցիք և Թիւրաւ գիւղացիք վրացերէն կը խօսին ,
Թեպէտ Հայաստանի գաղթականներն են :

Սրեմն քանի՞ Բրամէ հարկաւոր բռն լեզուն ա-
վորեցնելու և ազգութիւնն հաստատ պահելու համար :
Սոսոցէ նորա յիշատակն անջնջ , և մեք ևս աշխատենք
հետեւիլ նրան , նորա սեպհական լեզուն տարածելու հա-
մար Հայկայ որդւոց մէջ :

Ս. Բ. Սահմանայ :

ՀԱՏՈՒՄԸ

Դ. Խորհմանութեանց Սիւրբիւր Պայապիս :

Հարաւորութիւն :

Ի՞նչ է կերել երբորդ հայր :

Իս միջոցումը իշխանի հարմարաւ հրաշալի բժիշ-
կութեան համարաւ տարածուեցաւ էն տեղութեան սահ-
մանեց դուրս , և հասաւ մինչև օտար տեղութեան իշխա-
նի տիրանքը , որի միակ որդին սաղ տարի հիւանդ էր : Բոլոր
բժիշկները և կախարդները դարձ էին գլեյ իրանց հետե-
ւողութեան , որ հիւանդին տալի կանդնեցնեն , բայց նա
քանի դնում էր վատանում էր , և հիւանդ անյայտ դրած
էր : Իսկոյն դեպքան եկաւ հրաշալի բժշկի մաս :

Սեր իշխանը և իշխանուհին առում էր դեպքան ,
արժանի են , որ դժուարութիւն չըհամարեն պնալ նրանց
մաս : Բրամք իշխան են միայն անունով , իսկ հաղւով հայր
են մեզ համար : Գնան ծառայել պատրաստ է սուր
նրանց համար իրա հողին :

Ինչուաւր , չգիտեմ ինչ պատճառաւ , չէր կամե-
մեամ գնալ : Բայց Գոհանէսը իրա բարի սրտով միջ-
նորդ դառաւ :

Գնանք , անցաւոր , առում էր նա իրա ուղեկցին :
Բարի դործքի համար հարկը ապստարեցն էլ շատ չէ :
Եւ ինչքան ուրախութիւն կըպատճառես դու ծնողայր ,
և քեզ համար ինչքան մեծ վարձատրութիւն կըպատճառես :

Գնալը թէ կուգես, կարելի է, բայց ինչ գիտեմ, թէ կ'օգնեմ նրան, թէ ոչ:

(Օ), ես հերան հաւատալի գիտեմ, որ դու խաւարում կարելու, եթէ դու նրան չընկալողանաս օրհնելու, պաւտաւսանեց Գովհաննէսը հաստատութեամբ, միայն դրանք:

Իսկ խօսքի վրա մօտեցան իշխան փեսայացուն և իշխանուհի հարսնացուն և առաջին, թէ թէպէտ իրանց համար մեծ ուրախութիւն է երկար ժամանակ պահել նրան իրանց տանը, բայց յօժարութեամբ արձակում են նրան հապիտի բարի գործքի համար:

Չորսը չընայ, առաջ Մեղաւորը. երբ որ ամէնքը աւտում են դնալ, պէտք է դնալ թէկուզ ոտներ էլ չունենաս:

Իսկոյն բերին իշխանի կողքը և Մեղաւորը Գովհաննէսի և դեպքանի հետ միասին դնայ նոր իշխանի տուն:

Ինտեղ ամէնքը ակնապիշ ապաւում էին բժշկի դալուն. և հէնց որ կուրքը կանգնեցաւ պալատի դրան առջևը, իշխանը և իշխանուհին չըհամբերեցին իրանք վաղեցան բնո առաջ, բռնեցին մէկը մէկ ձեռքից, միւսը միւս ձեռքից Մեղաւորի և տարան պալատը:

— Եթէ դու, բարեկամ մարդ, կրթչեւս մեր որդուն, առաջ իշխանը, պահանջի՛ր ինձանկէ իմ քաղաքի մասը, որն որ կամենաս, և ես ուրախութեամբ կըտամ:

— Ինչի՞ն է պէտք՝ իշխան, քո քաղաքի մասը, պատասխանեց Մեղաւորը: Իդ վերառնի՛ր նշանակում է աւերադ ծանրութիւն յանձն առնուլ: Շարհակալութիւն կ'առես, ինձ համար բաւական է: Եւ այդ տնէր քո հիւանդը:

Իշխանը և իշխանուհին տարան Մեղաւորին էն սեւեռակը, ուր պարկած էր նրանց խեղճ աղան: Գովհաննէսը դնայ նրանց ետեւից:

Գաւառի էր հիւանդի տնանը: Երա ընդամենը գէտի վրա հաղւեւ նշմարելի էր մնացել կենաց նշանը. ձեռքերի տեղ մնացել էին միայն ոտիքներ, դեղնած կաշու պատած: Երբ որ բժիշկը տուն մտաւ, երեխէն ձեռքերը տարածեց դէպ ՚ի նա, աչքերի վրա դադացին արտատուաց կաթիլները, և հաղւեւ լուսելու ձայնիւ առաջ:

— Հայրիկ, սերելի՛ հայրիկ, սող տարի է, որ ես կողկնեցի չեմ վեր կացել: Ոչ խաղ եմ անում, ոչ վաղում եմ. սիրտս շատ ուղւում է, հայրիկ, վաղ տալ կանանց խտալ վրա:

Մեղաւորի աչքերին արտատուեց փայլեցան. Գովհաննէսը սկսեց փնջալ:

— Բարեկամ հայրիկ, առաջ իշխանուհին, դա մեր միակ որդին է, մէկ հատ է:

— Դրանով կրկնեմնայ մեր սղգը, արամութեամբ առաջ իշխանը, կրկնելով ներքի պառը:

Մեղաւորը սուս էր կացել:

— Հայրիկ, կրկին սկսեց երեխէն: Մե՞ծ թէ ես կնպէս բան եմ արել, որ ինձ թողութիւն էլ չընայ: Իդ ձեռք ինձ ողորմեցաւ, բարեկամ հայրիկ: Եւ, ահա էստեղուհիս միշտ մէկ կըմնի է ծծում, շարունակեց նա յայց տալով իրա սրտի տակը:

Մեղաւորը արագ շուռ եկաւ և դնայ միւս սենեակը:

Իշխանը, իշխանուհին և Գովհաննէսը դնային նրա ետեւից:

— Մի թէ յայտ չընայ, հարցրուց իշխանը յաւաստաւ ձայնիւ:

— Սղգով, իշխան, ես փորը ինչ կըմտածեմ:

— Դ՛ս էլ Երաւոյ, հայրիկ, առաջ իշխանուհին: Ինչ որ թանկագին բան ունեմ, բոլորը քեզ կըտամ, միայն վերադարձնու ինձ իմ որդուն:

Եւ դուքս դնայ իշխանի ետեւից:

— Դէ, ի՞նչ ես անում, ընկեր, սկսեց Գովհաննէսը: Կամ դու քարի սիրտ ունես, կամ երեխի մահը հատել է:

— Մահը չէ. միայն թէ նրա հիւանդութիւնը էն տեսակներիցն է, որ պէտք է խիստ հոգիներ գործ դնել: Բայց հաւատա՛, որ մտիկ տալով էն խեղճի վրայ իմ ձեռքս չի բարձրանալ:

— Ինձ ասա, ինչ պէտք է անել՝ ես բոլորը կ'աւնեմ, թէ կուզ ետուր համար կրկին հարկաւոր լինեք կուռս կտրելու միջեւ արմանկը:

— Բա կուրք կտրել հարկաւոր չէ. բայց ես պէտք է հանդիսաւ լինեմ, որ չըսխարւում: Սակայն էն օրուանից դէս, քանի որ իմ հացս կտրել է, ես միշտ հէնց էն եմ մտածում, թէ ո՞վ կարաց նրան դողանալ:

— Ե՛հ, էլ ինչ հին բանն է խօսում. . . . չէ՞ որ ես քեզ ասացի, թէ չըգիտեմ:

— Օ արմանալ՝ բան է: Բայց ես մէկ բան կ'աւնեմ՝ եթէ հացը դու չես դողացել, իմ բժշկութիւնը կը յաջողի, իսկ եթէ դու ես դողացել, երեխէն կըմեռնի:

— Ես բժիշկները միշտ մէկ յիմար տոխրութիւն ունեն, առաջ Գովհաննէսը: Ինչի՞ն է պէտք էս տեղ պայման, երբ որ բանը հոգի ազատելու վրայ է: Երեխէն կարող է առանց բժշկութեան էլ մեռնել, եթէ Երաւոյս վճռել է: Ե՛ս ինչեւ համար պէտք է դող դուքս դամ:

— Իսկ մանեւա՞կը, հարցրուց Մեղաւորը:

— Հա՛, մանեւալը ուրիշ բան է. թէպէտ ես թաղուն վեր առի, բայց մաքուրն ունեի վերադարձնել տիրոջ իրա ժամանակին, երբ որ փորը հարստանայի: Բայց յայնմանէ յայնմի է, որ ամէն արհեստագործները ձեռքաւորութիւն գիտեն: Հինգ միտալումը անպաւանտ երեք միտալ պղինձ կըխառնեն: Ուրեմն մեծ գողութիւն չէ գողեց իրմն թագին: Եւ, քո բանը ուրիշ բան է, կարծեմ որ, դու խտալի ես հոգւով: Ե՛ս հացն էլ մէկ մեծ գանձ չէր, որ մարդ նրա վրա աչք ունենար:

Մեղաւորը, երեւ թէ հաւանեց Գովհաննէսի դատողութեանը ճշմարտութեանը, կնքուր որ փորը ինչ մը տածելուց յետոյ, առաջ:

— Ուրեմն, կարծեք դէնը կենայ: Բայց ինչպէս կ'ուզես, ես ինքս բժշկել յանձն չ'եմ առնում:

— Զէ՛ որ ես քեզ ասացի, թէ միայն սորվեցրեւ ինձ, իմ ձեռքս չի դողալ:

— Թէ հոգիս է, լաւ է: Գիտես, երեխի ջլերը դրծծուել են: Պէտք է նրա փորը պատուել և ջլերը բաց աւնել: Ի՞նչ կ'ասես, համաձայն ես:

Գովհաննէսը լսելով էս տեսակ բժշկութեան նկատագրութիւնը, առաջ ծամ ծմեց, Բայց յանկարծ միտք

բերաւ իշխանութեան թշուառութիւնը և հարուստ վարձաւորութիւնը, և համաձայնեցաւ:

— Վհանք: Ես կըբան հաւատում եմ քո բըժշկութեանը, որ պատրաստ եմ մէջ միայն երեխի փորը պատուել, այլ և կարող եմ ձեռքերը և ոտները, և եթէ կ'ուզես, դու ինչ ել, թէ որ հարկաւոր լինի:

Բնջաւորը և Յովհաննէսը մտան հիւանդի սենեակը: Հօրն ու մօր աչքերումը կարելի էր կարգաւ սպասելը անհամբեր հարցմանը:

— Թողէ՛ք մենք մէնակ մնանք հոտեղ, ասաց Բնջաւորը: Կարելի է Լստուած օգնի:

Իշխանը և իշխանուհին դուրս գնացին սենեակից, մտրումը աղօթք անելով, որ Լստուած յաջութիւն տայ բժշկութեանը:

Մենակ մնալով Յովհաննէսի հետ Բնջաւորը հանեց սուպակից փոքրիկ շուշայ և տուեց երեխին հոտ քաշել: Մէկ բուլից յետոյ հնախի խոր քան տիբեց նրա վրա, որ մինչև շունչն էլ հաղիւ էր լսում: Իշխանին սկիւրեղներն և մէջքի վրա պարկեղծներն անկողնակալի վրա Բնջաւորը տուեց Յովհաննէսին տալ դանակ և ասաց՝ սկսի՛ր:

Յովհաննէսը յոյսը դնելով Բնջաւորի դիտութեան վրա, կամ կարելի է, աչքերը արիւն կոխած վարձաւորութեան մեծութիւնից, վեր առաւ դանակը և յայտնեց երեխի փորը: Մարմնոյ ահամայ դողը դարձանդեցրուց Յովհաննէսին: Ես թաղեց դանակը փորումը և ձեռքերը քաշ ընկած մնաց:

— Վէ՛, ի՞նչ ես անում, քաջափրօ մարդ: Վեռնիկն չ'ես արել, և դողում ես բռնած գողնուման: Պատուիր:

— Իսկ եթէ մեռնի՞, հարցրուց Յովհաննէսը, սը պրանելով:

— Ի՞նչ պէտք էր վաղ մտածելը, պատասխանեց Բնջաւորը: Իսկ հիմա բանը արած է:

Իշխանը նոր խաւարաւ աչքերը մթնացած, Յովհաննէսը պատուեց փորը. բայց տեսնելով որ արիւնը վաղումէ աղբիւրի նման, նա դարձանդեցաւ և յետ քաշուեցաւ անկողնակալից:

Երեխի շունչը կարուեցաւ:

— Վէ՛ ի՞նչ ես անում հարցրուց ծերունին հանդարտ սրտով, հենց կարծես թէ ոչխար էին մորթում:

— Սառնակն խաբեց ինձ, աղաղակեց նա: Ես փրկացրի ես անմեղ հոգին:

— Երեւում է, որ եղպիս է: Բայց ի՞նչ անենք. մէկ զլեկի աւելի համ ոչինչ չ'են կարել, շատ շատ, կարելի է փոքր ինչ տապակեն ել. բայց աւելի ոչինչ չ'են անել:

— Հայր ողորմած, աղաղակեց Յովհաննէսը արտասուելով. մի՛ կորցնիր ինձ իմ անխելքութեան համար:

— Հա՛. . . կարելի է: Բայց ելե ես մեր հին երգը կը երգեմ: Ես՝ դու՛ կերպը երբորդ հայր:

— Լստուած վիայ, ես չ'եմ կերել, թէկուզ էս բուլիս կորչեմ, ես չ'եմ կերել: Կարելի է, երբ որ մենք քնած էինք, անց կացաւ մեր մօտից մէկ գաղան կեբալ հայր:

Բնջաւորը զլուխը շարժեց:

— Երեխ թէ էն գաղանը շատ խելօք է ելել, որ կարողացել է բանալ և կապել սուպակը, երբ որ հանել է հայր: Բայց ել ի՞նչ խօսենք հա՛տը վրա, շուտով էս բանը վերջացնենք:

Ես տեսլով նա մօտեցաւ հիւանդին, խաչած արտաւայ փորը և ձեռք կտնեց մէջը, երեխ թէ ջղերը բաշխու համար: Յետոյ կարեց փորը և կարած տեղերը ինչ մէկ հիւթ քոնց:

Երեխին մնացել էր անշարժ:

— Եւթմ արիւնը լուս և կողքերի սպիտակները փոխել, ասաց Բնջաւորը Յովհաննէսին: Երբ որ Յովհաննէսը շտապելով կատարում էր հրամանը, Բնջաւորը հանեց ուրիշ շուշայ և երեխի բերնումը կաթեցրուց մէկ քանի կաթիլ դեղ:

— Բանը շատ լուս է գնում, ասաց նա ուշադրութեամբ մտիկ տալով երեխի երեւոյն: Թէ Լստուած կամենայ, կէս ժամից յետոյ կըքարթի:

Եւ յերաւի կէս ժամից յետոյ երեխին աչքերը բաց արաւ և մէկ փոքր ժամանակ մտիկ էր տալի երեւոյն Բնջաւորին, երբեմն Յովհաննէսին: Երբայէս ծախ տուեց իրա փոքրիկ ձեռներով և ասաց՝

— Եւ, էս դու՛ ես, հայրիկ: Ի՞նչպէս թեթեւացել եմ. հաւատա՛ որ սիրտս ուղում է անկողնիցս վեր թռչեմ և վազեմ: Բայց ո՛ր ես իմ հայրս և մայրս:

— Եւ նրանք էլ, պատասխան տուեց Բնջաւորը բաց անելով՝ դռները և նշանացի հրաւիրելով իշխանին և իշխանուհեան:

Ի՞նչպէս նկարագրենք հեռեկալ տեսարանը: Երեխին քիչ մնաց որ խելդում էին իրանց դրկախառնութեամբը և համոզւոյնեղով, որանք շատ կը երկարէին, եթէ Բնջաւորը չ'էր նկատել, թէ երեխին պէտք է հանդիսաւ անդ, միայն էս խօսքը ուրախութիւնից շուշալուսած ծնողացը կարաց մարի բերել:

— Բարեւար մեր, ասաց իշխանը, փաթաթուելով Բնջաւորի վրէն: Բնջաւորը քիչ համար իմ դաւառանքից որը կամենաս:

— Ես արդէն ասացի, թէ ինձ քո դաւառը հարկաւոր չէ: Իշխանին կրկայելի իշխել մարդկանց վրա, իսկ ինձ նման օտարանանք չ'է կարող կուռալարել նրանց:

— Ուրեմն ես գլխիցդ մինչև ոտքդ կըծածկեմ քեզ ոտիւց մէջ: Ես տեսլով, նա տուանց սպասելը որ պատասխան ստանայ, դուրս վաղեց և մտաւ իրա սենեակը իշխանուհեայ հետ:

Մէկ քանի բուլից յետոյ երկու սենեակատեղ դուրս բերին մեծ տուրակի ոտի և անխելքն, և դրին բժշկի առաջը: Ես կամենում էր հրաժարուել, բայց Յովհաննէսը տուանց խօսելու, ամեց ընծաները Բնջաւորի տուրակի մէջ, դուլէ մտածելով, թէ ինքն էլ իրաւունք ունի նրանց վրա, որովհետեւ բժշկութեան սկիզբն ինքն էր արել:

Մեծ ինճոյններ և հայկերայութիւն վայելելուց յետոյ մեր ճանապարհորդները մեծ շնորհակալութեամբ և օրհնութեամբ կրկին ճանապարհ ընկան: Թէպէտ Յովհաննէսը չ'էր կամենում իշխանի սեղանի կերակրոյ փո-

խարեն ուտել ճամբարէի ցամաք հացը: Բայց Միջաւորի տապալակը այնպիսի առաձգական զորութիւն ունէր, որ Յովհաննէսը կ'երթար նրա ետեւից, թէկուզ աշխարհքի ծայրը:

Երկար ժամանակ ման եկան նրանք քաղաքէ քաղաք, երբեմն սղորմութիւն խնդրելով, երբեմն հիւանդներ բուժողջոյնելով: Միջաւորի տապալակը քանի դնում էր, ծանրանում էր, բայց նա յետ դառնալու միտք էլ չ'ունէր: Յովհաննէսը շատ անգամ խօսք էր բաց անում, թէ բաւական է, սրբան թափառեցան աշխարհքումը, ժամանակ է յետ դառնալ իրանց աները: Բայց Միջաւորը այսպիսի առաջարկութեանցը պատասխան էր տալի՝ փոքր էլ համբերի, եւ կը դանձում էն գաղանին, որ կեցում իմ հացը, եւ ապա առն կ'երթանք: Նոր չքիւր, նոր մէկանց սկսում էր թափառել աշխարհքումը կատարելով կամօսը ուղեկցի հաճոյքը:

Շարունակեցին:

— Կիւս Կիւս 184

Գաւառահայտնիւն պարտաւորն էնշաղոյն: (1)

Միտան մեղաց եւ ուլ կենցաղ բանաւ եւ զնոյն հոգւոյ զմեզ: Կոտորուեան երկայնք մանդաղ, հնձուր կենաց եւ դու 'ի գաղ:

Կանայորէն շուրջ արտաբուստ, լերը եւ լիւս բարաք ներքուստ, դոր ամբառնաս փառաց 'ի յուսգ շուտով վիժես յահել կորուստ:

Բուս, սինդքոր իրօք դուես, յաճիրս անթիւս թաթաւես, հեշտախտութեանց շեղծ ու ծով եւ, երջանիւթեանց մահ ու սով եւ:

Տիւ եւ գիշեր ոչ գաղարկո, շարաթ, ամիս, ամբողջ տարիս, գեր քան զգետ գարնան յորդիս, զմեզ հեղձանել ցանդ յորդարիս:

'Ի փափկութիւնս հրապուրես, մահացուցիչ զհրա բուրես, պողշտ շրթամբը զեկդ համբուրես, բարեաց մի ժամ ոչ համբերես:

Չոր է արմատդ, ոչ կանաչես, դու յուսմքէ ոչ ամաչես, ո՞վ աստուծոյ հարազատ եւ 'ի չարեաց զք ոչ աղատես:

Իղճ քո խուել է միշտ զմարդ, ընդ որ ծածուկ ունիս զմարդ, տառապանաց եւ փշտ արտ գազան վատիչ միշտ անհանդարտ:

Սահիս 'ի լան, ժիր եւ 'ի վառ, իր անպարկեշտ ժպիւրհ կաւատ, քեզ ընծայել չ'է մարթ հաւատ, մեղքը զեղուն լեղի գաւաթ:

Եւ քո չար դարձակալ է նեւ ժամանակն 'ի սկզբանէ:

որ անինայ սպանանէ զոր ինչ 'ի յափն արկանի:

Հայիմ 'ի քեզ տոթի աչք, քեզ բարեխօս զողցն ոչ սք, ցու եւ վարանս կուտես 'ի գող, հինոյ չարեաց անմաշ մագող:

'Կարան չարեաց եւ աղեակց, մրպիտ քեզ անուն եղից, դու առիկ բարեպաշտց, արտաբուսք թշուառացի:

Կատարի գոյլ արեւնապար, աւերակաց վայոզ չար բու, երկ 'ի որ քեզ կայ 'ի սպասու, եւ խառն ընդ քո միջեաց դատու:

Երկիւղ եւ ահ, մահ եւ վարձանք գառնին 'ի քեզ մարդիկ անջանք, իկիղնդ եւ մեջ եւ քո վաղձանք յաւիթական եւ մեզ տանջանք:

Եւ քո չար զափով գիտեմ քեզի քեզ եւ քոյոյք չ'է անորժիկ, այլ եւ առեմ, թէ մի խորշեր յանձն առնուլ զտափն անձիկ:

'Նա' որ զհողմ եւ գծով տանձէ, զատեղս, զաւաղ, տերես հաշուէ, ածով իւրով զքեզ զպեացէ, մինչ ամենին զեւս գիցէ:

Յնա սղոքս իմ մատուցի, մի քո գրել քաղաքացի, այլ իւր վերինն քաղաքի զհեգ Մկրտիչս Գանձակեցի:

(1) Գլխաւորը երգոյս բաղյոցէն զանունը, Մկրտիչ Խաչակեանց, այս ուսումնական զարթմանս պատու նի է որդի Մահաթի պարան Մղաձանայ առն բարեպաշտի Գանձակեաց: Երոյ խրախոյս եւ յապայ բարեբաւութիւն մանկանն քաղելով զայս աշխատութիւն նորա յոյս ունիմք, որ ժամանակ առ ժամանակ կը պատրաստէ նա մեր Մեղուի համար այսպիսի մեծայայտ անոյշ խաչի յուրախութիւն ամենայն յազատէր բանասիրաց:

Ի լրագրի 19 Համարի մէջ երաճ հանելուին երկրաց:

Печатать дозволяется

Тифлис. Мая 17-го 1853 года. Ценсоръ И. Кайтмазовъ.

Խոհարարի Սերիանոս Բահանայ Մանրիւնայ:

'Ի հպարտնի Սերիանոս Հալեոր Գալուցի Հոյոյ ընծայելոյ յԱշխատան լրաց Գեորգայ Արծրունայ:

ԹԻՖԼԻՍ